

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-346-5-33>

УДК 338.432:63-027.3(477.51)

ДВОРНИК Інна

Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут»<https://orcid.org/0000-0002-9501-117X>
i.dvornyk@ukr.net

СТАДНИК Вікторія

Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України «Ніжинський агротехнічний інститут»<https://orcid.org/0000-0003-3154-3983>
vika_stadnyk@ukr.net

ВИРОБНИЦТВО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ: ПОТОЧНІ ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ

Метою роботи є аналіз сучасного стану виробництва сільськогосподарської продукції в Чернігівській області, виявлення проблем і викликів, а також визначення шляхів підвищення ефективності галузі. Практичне значення дослідження полягає у формуванні рекомендацій щодо модернізації технологій, оптимізації структури виробництва, розвитку тваринництва та впровадження інновацій, що дозволить забезпечити конкурентоспроможність агросектору регіону й посилити його внесок у продовольчу безпеку держави.

Аналіз останніх досліджень вітчизняних науковців засвідчує, що попри наявність значних напрацювань щодо розвитку аграрного сектору України, комплексне вивчення саме аграрного виробництва Чернігівщини, як прикордонної області, потребує подальшої уваги.

Протягом останнього десятиліття спостерігається зниження поголів'я худоби, скорочення молочного скотарства та зменшення частки продукції, виробленої домогосподарствами. Водночас підприємницький сектор демонструє більшу адаптивність і зростання, особливо у виробництві зернових і технічних культур, які стали домінуючими в структурі аграрного виробництва. Особливо помітними є зміни після 2022 року: воєнні дії, втрата земель, логістичні проблеми та висока собівартість призвели до різкого падіння виробництва. Проте вже у 2023-2024 рр. окремі сегменти продемонстрували тенденції до відновлення, зокрема у великих і середніх підприємствах.

Ключові слова: виробництво, рослинництво, тваринництво, ефективність, рентабельність, безпека, переробка.

DVORNYK Inna, STADNYK Viktoriya

Separate Subdivision of National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine
"Nizhyn Agrotechnical Institute"

AGRICULTURAL PRODUCTION IN CHERNIGIV REGION: CURRENT CHALLENGES AND WAYS TO IMPROVE EFFICIENCY

Agriculture in Chernihiv region traditionally plays a leading role in the economy of the region and the formation of food security in Ukraine. Due to natural and climatic conditions, the region has significant potential for the development of crop and livestock farming, in particular in the production of grain, industrial, vegetable and fruit and vegetable crops, as well as dairy and meat products. However, modern socio-economic and political challenges require new approaches to the organization of agricultural production, technological modernization and increasing its competitiveness. Over the past decade, there has been a decrease in the livestock population, a reduction in dairy farming and a decrease in the share of products produced by households. At the same time, the business sector demonstrates greater adaptability and growth, especially in the production of grain and industrial crops, which have become dominant in the structure of agricultural production. Changes after 2022 are especially noticeable: military operations, loss of land, logistical problems and high cost of production led to a sharp decline in production. However, already in 2023–2024, certain segments demonstrated recovery trends, particularly in large and medium-sized enterprises.

The scientific interest is to determine the factors that influence the volume of agricultural production. Internal factors include the technical level of equipment, personnel qualifications, organization of production processes and management structure. External factors are political and economic environment, state regulation, infrastructure provision, competitive pressure. Analysis of recent research by domestic scientists shows that despite the significant achievements in the development of the agricultural sector of Ukraine, a comprehensive study of agricultural production in Chernihiv region, as a border region, requires further attention.

The purpose of the work is to analyze the current state of agricultural production in the region, identify problems and challenges, and determine ways to increase the efficiency of the industry. The practical significance of the study is to formulate recommendations for the modernization of technologies, optimization of the production structure, development of livestock farming and the introduction of innovations, which will ensure the competitiveness of the agricultural sector of the region and enhance its contribution to the food security of the state.

Keywords: production, crop production, animal husbandry, efficiency, profitability, safety, processing.

Стаття надійшла до редакції / Received 22.08.2025

Прийнята до друку / Accepted 20.09.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сільське господарство традиційно займає провідне місце в економіці Чернігівської області, формуючи значну частку регіонального валового продукту та забезпечуючи продовольчу безпеку держави

[1]. Завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам область має високий потенціал для розвитку рослинництва й тваринництва, вирощування зернових і технічних культур, картоплі, овочів, а також для виробництва молочної та м'ясної продукції. Водночас сучасні соціально-економічні й політичні умови вимагають нового підходу до організації агровиробництва, пошуку ефективних механізмів його розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

Останні роки сільськогосподарське виробництво в Чернігівській області зазнає суттєвих викликів. Водночас аграрний сектор Чернігівщини залишається одним із ключових напрямів економічного розвитку, а його модернізація та підвищення ефективності мають важливе значення як для регіону, так і для всієї країни. Дослідження сучасного стану виробництва сільськогосподарської продукції, виявлення основних проблем і розробка шляхів їх подолання є необхідними умовами для формування стратегій сталого розвитку агросфери.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню аграрного сектору економіки України приділяли у своїх наукових працях Л. Березовська, Л. Бушовська, Н. Василенко, Г. Джупіна, А. Іванько, М. Ільчук, С. Кваша, Р. Любар, В. Марчук, О. Мисник, І. Свиноус, О. Томашевська. У свою чергу комплексного вивчення потребує сучасний стан та перспективи розвитку аграрної галузі Чернігівської області, яка є потужним виробником сільськогосподарської продукції.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є аналіз сучасного стану виробництва сільськогосподарської продукції в Чернігівській області, визначення основних проблем і викликів, а також розробка напрямів щодо підвищення ефективності аграрного виробництва в умовах сучасних соціально-економічних і політичних трансформацій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Обсяг виробництва сільськогосподарської продукції є важливим показником діяльності будь-якого підприємства та економічного розвитку регіону. Він залежить від низки зовнішніх і внутрішніх чинників, які визначають рівень продуктивності та рентабельності підприємства [2] (рис. 1).

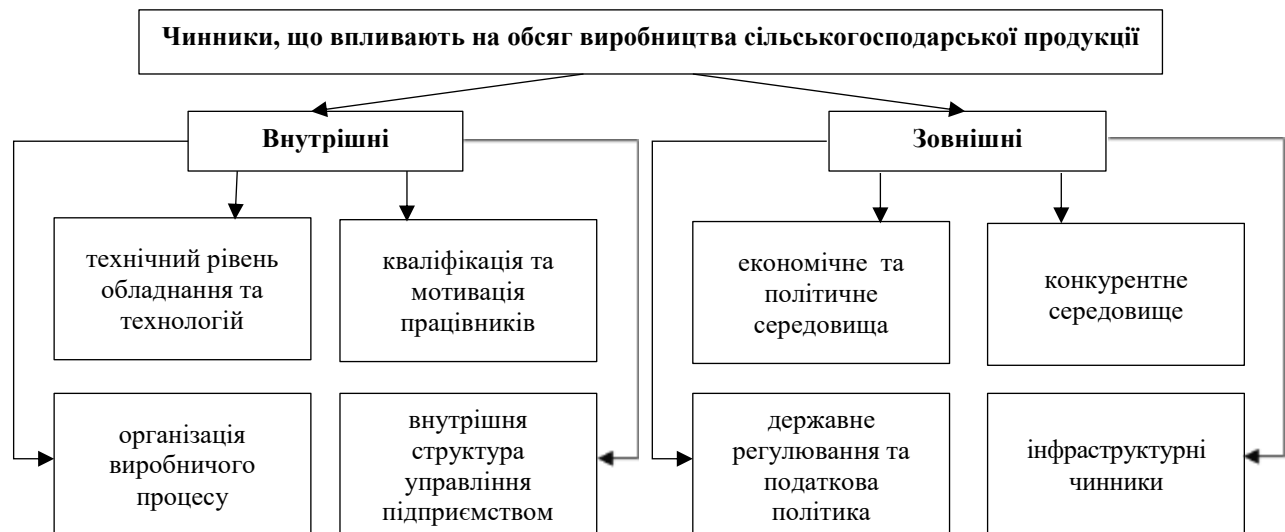

Рис. 1 Чинники, що впливають на обсяг виробництва сільськогосподарської продукції

Внутрішні чинники:

– *технічний рівень обладнання та технологій* – сучасне обладнання забезпечує вищу продуктивність, точність та економічність виробничих процесів. Від рівня автоматизації та інновацій у виробництві залежить якість продукції, що випускається;

– *кваліфікація та мотивація працівників* – рівень кваліфікації працівників, їхній професійний досвід та навички значною мірою впливають на продуктивність праці та здатність підприємства до швидкої адаптації до змін на ринку. Мотивація персоналу також відіграє значну роль: належні системи стимулювання та підвищення кваліфікації сприяють підвищенню ефективності роботи;

– *організація виробничого процесу* – ефективна організація виробничого процесу включає оптимізацію матеріальних потоків, управління запасами, логістичні процеси та взаємодію між різними підрозділами підприємства. Високий рівень координації та планування виробничих операцій дозволяє знижувати витрати і підвищувати продуктивність;

– *внутрішня структура управління підприємством* – ефективне управління та організаційна структура підприємства визначають здатність підприємства до швидкого прийняття рішень і адаптації до змін

зовнішнього середовища. Ключові аспекти управлінської структури, такі як децентралізація, гнучкість і прозорість комунікацій, сприяють покращенню ефективності виробничого процесу.

Зовнішні чинники:

– *економічне середовище* – макроекономічні чинники, такі як інфляція, рівень податків, процентні ставки та валютний курс, безпосередньо впливають на вартість ресурсів і фінансові можливості підприємства. Сприятливе економічне середовище дозволяє планувати довгострокові інвестиції в модернізацію виробництва;

– *політичне середовище* – система законів, державна підтримка, зовнішньополітичні відносини та рівень безпеки;

– *конкурентне середовище* – стимулює до підвищення ефективності використання ресурсів. Це вимагає постійного вдосконалення якості продукції, зниження собівартості та пошуку нових ринкових можливостей;

– *державне регулювання та податкова політика* – державна політика, зокрема податкові режими, регуляторні вимоги, державні програми підтримки та субсидії, значно впливають на можливості підприємства використовувати свої ресурси максимально ефективно. Спрощення податкових режимів та надання податкових пільг сприяють розвитку інноваційної діяльності на підприємствах;

– *інфраструктурні чинники* – рівень розвитку інфраструктури регіону (транспорт, енергетика, комунікаційні мережі) визначає здатність підприємства ефективно функціонувати на ринку. Від наявності розвинутої транспортної мережі залежить швидкість постачання сировини та доставки готової продукції споживачам.

Проаналізовано кількість підприємств за їх розмірами у сфері сільського господарства в Чернігівській області. Варто відмітити, що в 2015 році серед 6018 підприємств за різними видами економічної діяльності частка сільськогосподарських становила 21,2%, а в 2024 році серед 4558 підприємств – 26% [3].

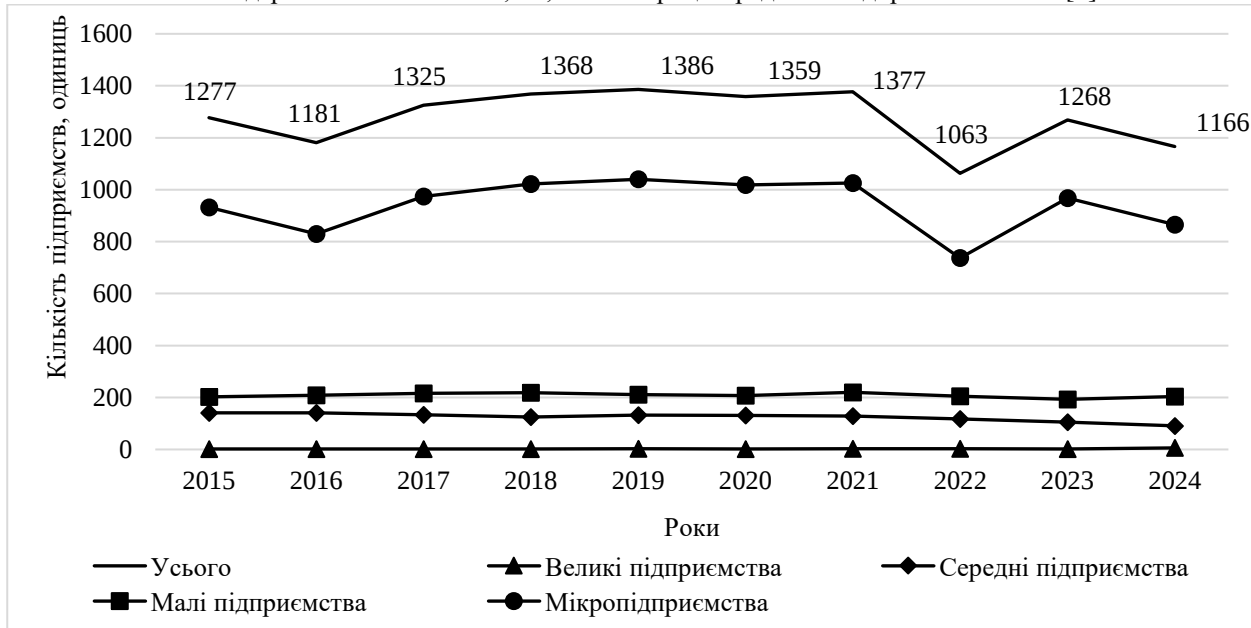

Рис. 2. Кількість підприємств за їх розмірами у сфері сільського господарства, од. [4]

Загальна кількість підприємств у сфері сільського господарства в Чернігівській області протягом 2015–2024 рр. зменшилася на 111 одиниць. У 2024 році кількість великих підприємств становила 6 одиниць, що на 4 одиниці більше, ніж у 2015 році, середніх підприємств – 91, що на 50 одиниці менше, малих підприємств – 204, що на 2 одиниці більше, мікропідприємств – 865, що на 67 одиниць менше, ніж у 2015 році.

Отже, спостерігається скорочення кількості підприємств, особливо серед середніх і мікропідприємств. Це може бути пов'язано з кількома причинами: вимушена втрата сільськогосподарських угідь через воєнні дії, трансформація, збільшена собівартість, недостатній доступ до ресурсів чи фінансування, втрата земель чи їх нераціональне використання, логістичні труднощі, мінна небезпека.

Потенціал відновлення є реальним, але поки що ріст має характер виживання, а не повноцінного розвитку чи модернізації. Стабільність в категорії малих підприємств і великих може свідчити про те, що ті, хто має більшу ресурсну базу або отримує державну чи грантову підтримку, можуть краще адаптуватися до викликів [5].

Ключові фактори для подальшого відновлення: розмінування земель, підтримка логістики, зниження витрат на виробництво, стабільний доступ до збуту, фінансова й технічна підтримка середніх і малих виробників.

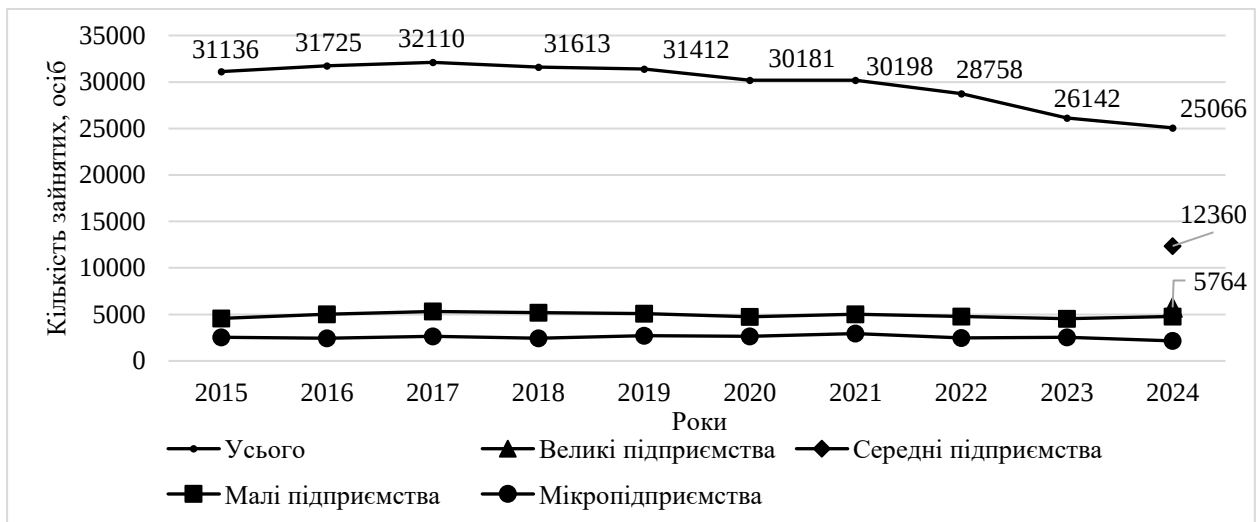

Рис. 3. Кількість зайнятих працівників на сільськогосподарських підприємствах за їх розмірами протягом 2015-2024 рр., осіб [4]

Загальна зайнятість у сільському господарстві зменшилася на п'яту частину (6070 осіб), особливо після 2020 року. Дані про великі і середні підприємства протягом 2015-2023 рр. відсутні, оскільки не оприлюднюються Державною службою статистики України. За даними 2024 року найбільше працівників зосереджено у середніх підприємствах (12360 осіб) – вони формують «ядро» аграрної зайнятості області. Великі підприємства забезпечили роботою 5764 особи, тобто близько 23% від усіх зайнятих. Малі підприємства зберегли відносну стабільність у кількості робочих місць (+187 осіб за досліджуваний період), що може свідчити про їхню гнучкість у кризові роки. Мікропідприємства втратили робочі місця (-407 осіб за досліджуваний період), що підтверджує їхню вразливість до економічних і воєнних викликів.

Проаналізовано результативність діяльності сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 1

Частка підприємств у сфері сільського господарства, які отримали прибуток до оподаткування з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства, % [4]

	Роки										Відхилення
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	
У сфері сільського господарства всього	83,2	82,4	81,0	80,2	77,0	82,1	82,5	72,0	67,2	79,5	-3,7
у т.ч.											
великі	к	к	к	к	к	к	100,0	100,0	50,0	100,0	-
середні	к	к	к	к	к	к	95,8	86,1	76,9	92,3	-
малі	82,4	81,5	80,0	79,8	76,8	81,5	80,5	70,1	66,2	78,2	-4,2
мікропідприємства	81,1	80,4	79,3	79,6	76,9	79,9	79,5	68,8	64,9	75,8	-5,3

к- дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

Загальна тенденція: поступове зниження частки підприємств у сфері сільського господарства, які отримали прибуток до оподаткування, до 2022–2023 рр. з наступним відновленням у 2024 р. Великі підприємства є більш стійкими в довгостроковій перспективі, хоча у 2023 р. показали різке просідання. Середні та малі підприємства виявилися чутливими до кризових факторів, але у 2024 р. продемонстрували позитивну динаміку. Мікропідприємства найбільш вразливі, з найнижчими значеннями у 2022–2023 рр., проте теж мають тенденцію до відновлення.

З метою вивчення ключових культур у сфері рослинництва проведено аналіз динаміки їх вирощування.

Зернові та зернобобові: стабільне зростання обсягів виробництва з 35,1 тис. т у 2015 р. до 59,7 тис. т у 2021 р.; у 2022 р. різке падіння до 39,6 тис. т через воєнні дії та зниження посівних площ; у 2023–2024 рр. часткове відновлення до 49–50 тис. т, але до рівня 2021 року ще не повернулося.

Цукровий буряк: тенденція до скорочення обсягів виробництва від 3111 тис. т у 2015 р. до 2000 тис. т у 2020 р.; мінімум виробництва в 2022 р. (1022 тис. т); у 2024 р. знову зростання до 2626,5 тис. т, але все ще нижче рівня 2015 р. Виробництво нестабільне, залежить від попиту та цін на цукор.

Соняшник: поступове зростання обсягів виробництва з 4104 тис. т у 2015 р. до піку у 7069 тис. т у 2021 р.; після 2022 р. спад з 6383 до 5870 тис. т у 2024 р. Попри спад, соняшник залишається однією з найприбутковіших культур.

У 2024 р. дані по картоплі, овочевих, плодових та ягідних культурах наведено лише за категорією «підприємства». Картопля: має високі й відносно стабільні показники у 2015–2021 рр. від 12 до 14,5 тис. т.

Овочеві культури: відносна стабільність на рівні 1800–2200 тис. т у 2015–2023 рр. Плодові та ягідні культури: у межах 140–220 тис. т протягом 2015–2023 рр.

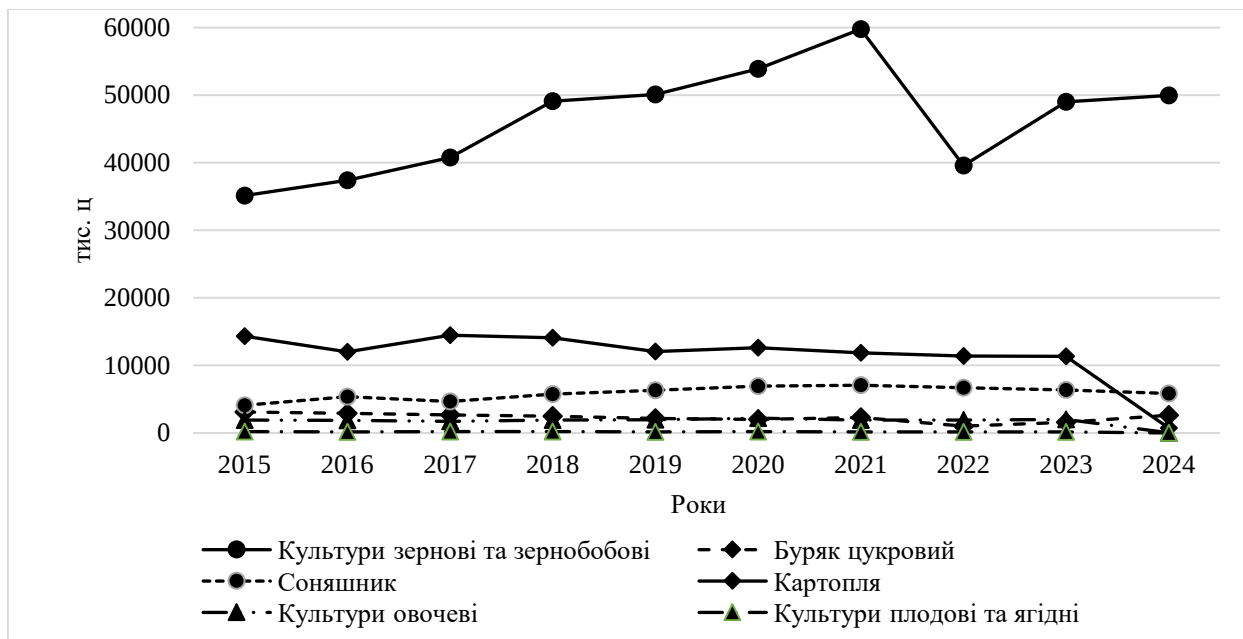

Рис. 4. Аналіз динаміки вирощування сільськогосподарських культур у Чернігівській області (2015–2024 рр.) [4]

Отже, домінуюча культура Чернігівщини – зернові та зернобобові. Соняшник і цукровий буряк залишаються стратегічними, але мають значні коливання. Структура аграрного виробництва зміщується у бік зернових і технічних культур, тоді як по овочах та картоплі погіршуються обсяги виробництва, оскільки вони сконцентровані переважно в домашніх господарствах.

Проведено аналіз динаміки виробництва продукції тваринництва.

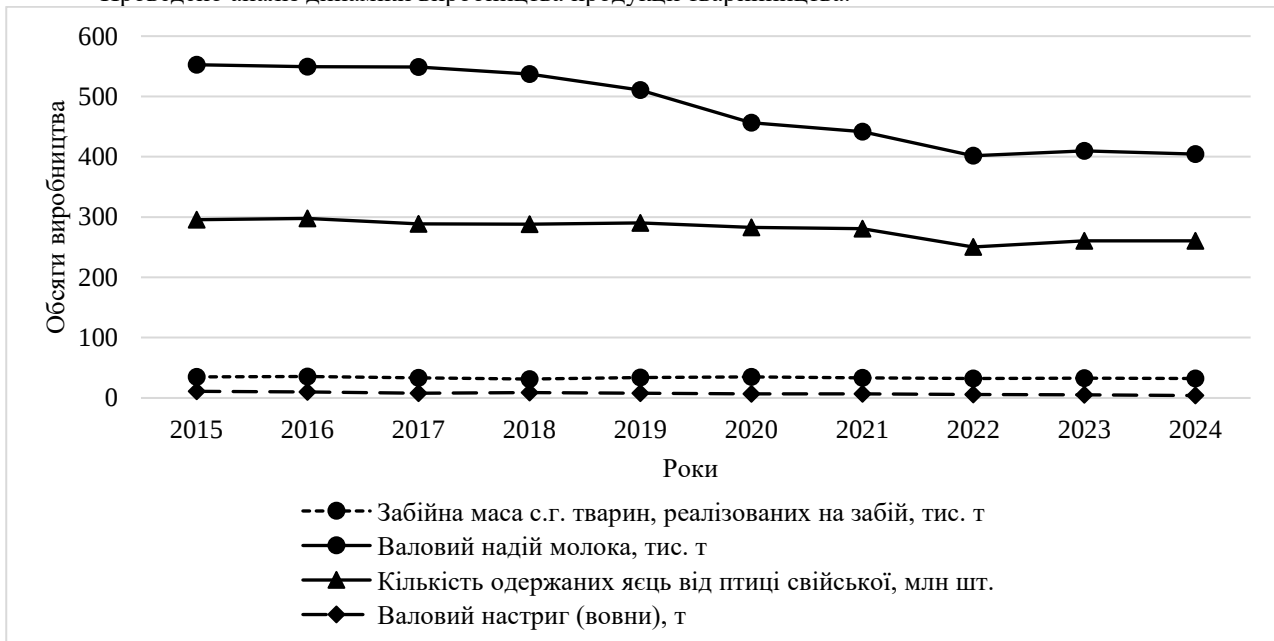

Рис. 5. Аналіз динаміки виробництва продукції тваринництва у Чернігівській області (2015–2024 рр.) [4]

Виробництво м'яса зберігає середній рівень, без різких обвалів, воно зберігається на рівні 32–35 тис. т, хоча загалом тенденція до поступового зниження. Найбільше падіння серед усіх показників продукції тваринництва має валовий надій молока. За 10 років зниження більш ніж на 150 тис. т (25%). Це свідчить про скорочення молочного скотарства в області. Сектор птахівництва зазнав відчутного удару у 2022 р., але має потенціал відновлення. Галузь вівчарства в області майже зникла, виробництво вовни скоротилося у майже 3 рази за десятиліття.

У цілому тваринництво Чернігівської області втрачає позиції, поступаючись рослинництву, яке показує кращу динаміку.

Проведено порівняння індексів виробництва сільськогосподарської продукції на підприємствах та домашніх господарствах протягом 2015-2024 рр.

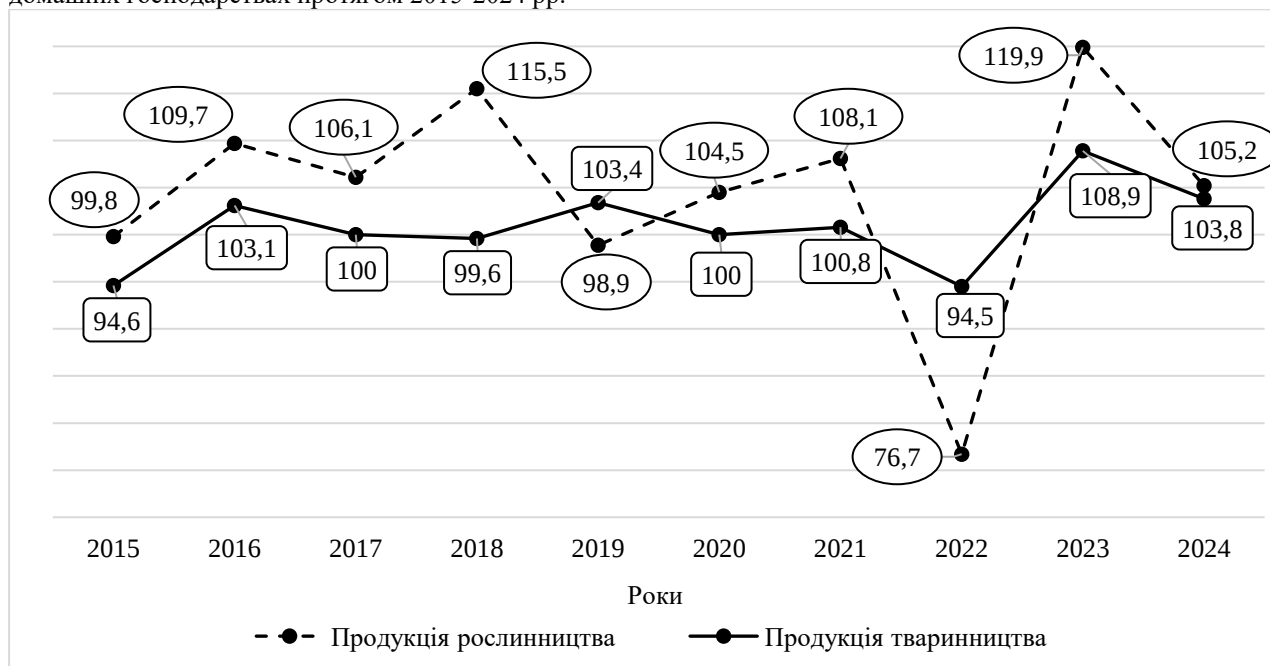

Рис. 6. Індекси сільськогосподарської продукції підприємств [4]

Підприємства демонструють більш різкі коливання обсягів виробництва сільськогосподарської продукції: від падіння у 2022 р. (76,7) до зростання у 2023 р. (119,9). Зокрема у рослинництві найвищий пік у 2023 р. (119,9), критичне падіння у 2022 р. (76,7). У тваринництві стабільність близька до 100 у 2015–2021 рр., зростання у 2023–2024 рр. (108,9 та 103,8).

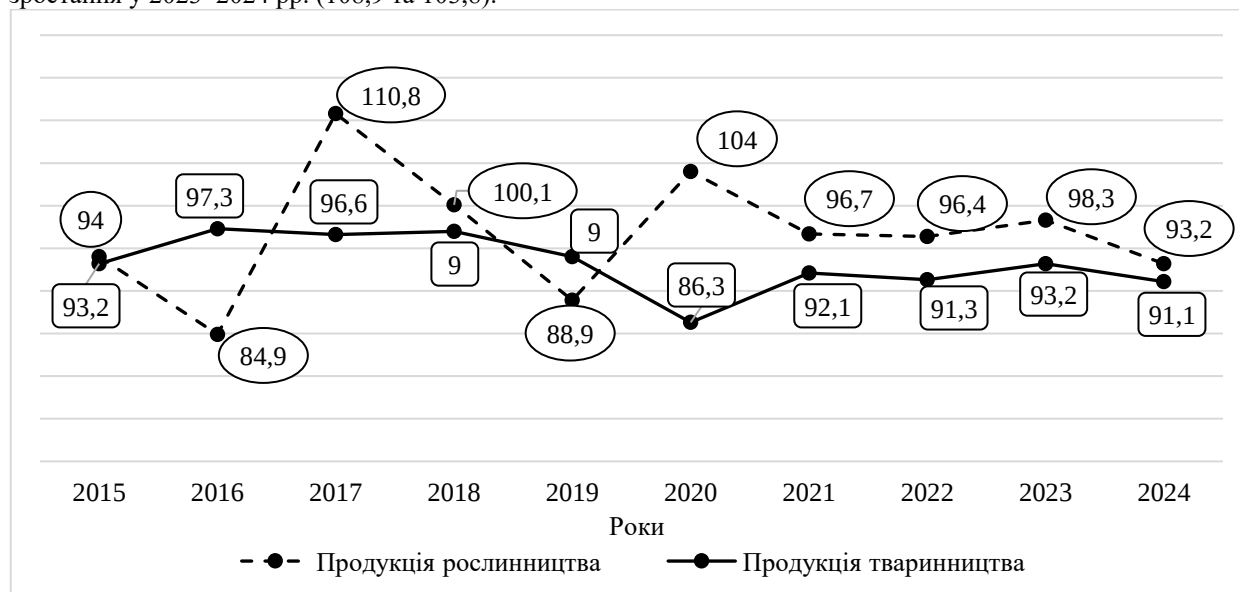

Рис. 7. Індекси сільськогосподарської продукції домашніх господарств [4]

Домогосподарства більш стабільні у виробництві сільськогосподарської продукції, але їх показники переважно нижчі за підприємницький сектор, особливо у 2020–2024 рр. У рослинництві найвищий результат у 2017 р. (110,8), найнижчий у 2016 р. (84,9). У 2022–2024 рр. індекс тримається нижче 100 (спад). У тваринництві тенденція спадна: з 97,3 (у 2016 р.) до 91,1 (у 2024 р.). Після 2020 р. жодного року індекс не перевищував 94.

Отже, підприємства домінують у виробництві: вони показують більшу динаміку зростання як у рослинництві, так і в тваринництві. Домогосподарства слабшають. Ключовий переломний момент – 2022 рік: у підприємствах показники різко впали, але вже у 2023 р. відновилися й навіть перевищили докризові показники; у домашніх господарствах навпаки – зберегли відносну стабільність у 2022 р., але без подальшого зростання. Тваринництво у домогосподарствах деградує: скорочення поголів'я та переорієнтація населення на інші види діяльності. Підприємства стали драйвером розвитку агросектору України у 2023–2024 рр.

У загальному аграрний сектор залишається прибутковим у довгостроковій перспективі, проте його рентабельність надзвичайно залежна від зовнішніх умов.

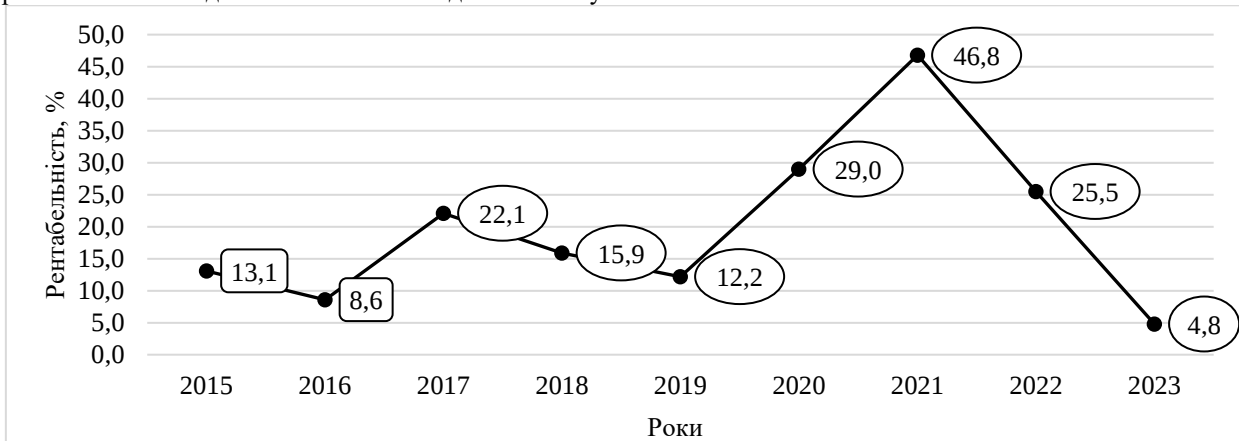

Рис. 8. Рентабельність операційної діяльності сільськогосподарських підприємств протягом 2015-2023 рр., % [4]

Спостерігається висока волатильність показника: коливання від 4,8% до 46,8%. У 2015-2016 рр. представлені дані за 3 квартали, що відображають середній рівень прибутковості. Піковим був 2021 р. (46,8%), але вже в 2023 р. підприємства працювали майже «в нуль». Поточна ситуація свідчить про високі ризики ведення агробізнесу в Україні, необхідність диверсифікації ринків збуту та державної підтримки.

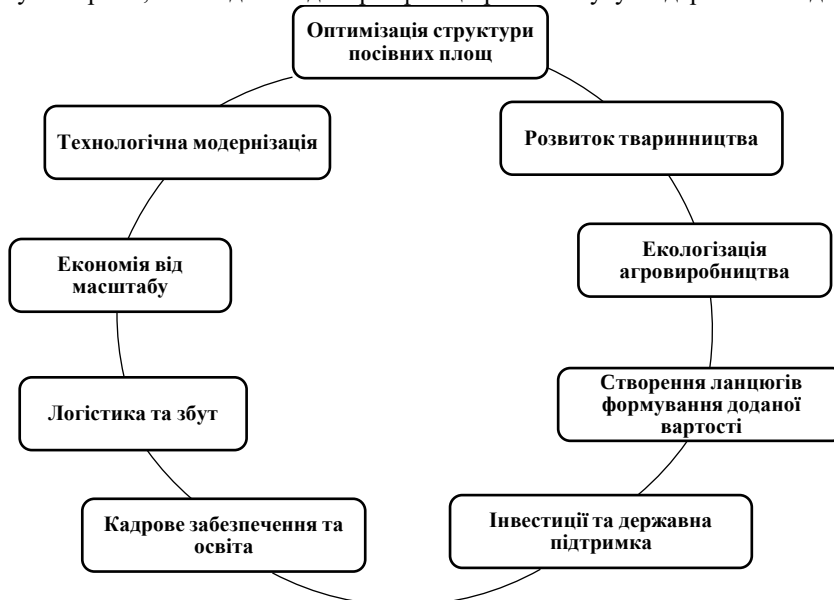

Рис. 9. Шляхи збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції

Технологічна модернізація: впровадження точного землеробства (GPS-моніторинг, дрони, автоматизовані системи поливу); оновлення техніки та обладнання; використання альтернативних джерел енергії, сучасних технологій зберігання та переробки [6].

Оптимізація структури посівних площ: збалансування між зерновими, технічними та овочевими культурами; збільшення площ під високорентабельні (соняшник, ріпак, кукурудза) та нішеві культури з високою доданою вартістю (льон, ріпак, соя, пряно-ароматичні та лікарські рослини тощо); підтримка вирощування картоплі, овочів і плодово-ягідних культур для диверсифікації [7].

Розвиток тваринництва: підвищення продуктивності молочного та м'ясного скотарства через селекцію та якісні корми; розвиток птахівництва й відновлення виробництва яєць; підтримка нішевих напрямів (вівчарство, козівництво).

Екологізація агровиробництва: впровадження органічного землеробства; відновлення ґрунтів (сидерати, мінімальний обробіток, біодобрива); раціональне використання водних ресурсів.

Інвестиції та державна підтримка: залучення інвестицій у переробну промисловість; розвиток аграрної кооперації та підтримка малих фермерів; пільгове кредитування та дотації для модернізації господарств.

Логістика та збут: розширення внутрішнього ринку та вихід на експорт; створення логістичних центрів і сучасних складів; розвиток переробки для зменшення залежності від сировинного експорту [8].

Кадрове забезпечення та освіта: підготовка фахівців у сфері аграрних технологій; навчання фермерів сучасним методам ведення господарства; стимулювання молоді залишатися працювати в аграрному секторі [9].

Економія від масштабу: збільшення обсягів виробництва сприяє зниженню витрат на одиницю продукції, що позитивно впливає на загальну ефективність підприємства.

Створення ланцюгів формування доданої вартості: виробництво продукції з вищою доданою вартістю є актуальним, оскільки формує основу конкурентоспроможності і національного багатства.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Таким чином, підвищення обсягів виробництва можливе завдяки поєднанню технологічних інновацій, державної підтримки, ефективного використання ресурсів та розвитку тваринництва разом із переробкою. Поєднання оптимізації внутрішніх процесів і адаптації до змін у зовнішньому середовищі дозволить підприємствам підвищувати свою ефективність та конкурентоспроможність.

Література

1. Стадник В., Дворник І. Продовольча безпека Чернігівської області: сутність, структура, оцінка. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. 330(3). С. 246-251. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-39>
2. Карась Ю. Теоретичний зміст поняття «виробничий потенціал» аграрного підприємства. *Економіка та суспільство*. 2022. (46). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-27>
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернігівській області. URL: <https://www.chernigivstat.gov.ua/>
5. Ivanko A., Vasylenko N., Bushovska L., Makedon H., Dvornyk I. Organizational-economic mechanism of the development of the agro-industrial complex in modern conditions. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol.22, No. 2. P. 107-114. URL: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.2.14>.
6. Мисник О. П. Сучасний стан – проблеми та перспективи розвитку аграрного сектору економіки Чернігівської області в умовах війни. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2022. Vol. 1. No. 5. P. 37–45. URL: <https://isg-journal.com/isjmef/article/view/184/110>.
7. Ільчук М. М., Свиноус І. В., Березовська Л. О., Дворник І. В., Марчук В. І. Організаційне та економічне обґрунтування виробництва продукції нішевих культур в Україні. *Агросвіт*. 2025. № 12. С. 12-19. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.12.12>
8. Ільчук М. М., Свиноус І. В., Любар Р. П., Дворник І. В., Томашевська О. А. Основні напрями логістики торгівлі сільськогосподарськими товарами в Україні. *Агросвіт*. 2025. № 6. С. 4-10. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.6.4>
9. Кваша С., Іванько А., Дворник І. Організаційні аспекти удосконалення управління персоналом сільськогосподарських підприємств. *Економічний дискурс*. 2021. (3). С. 63–70. URL: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2020-3-7>.
10. Дворник І., Стадник В. Формування доданої вартості як шлях розвитку економіки України. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2023. 322(5). С. 384-389. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-322-5-61>

References

1. Stadnyk V., Dvornyk I. Prodovolcha bezpeka Chernihivskoi oblasti: sustnist, struktura, otsinka. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. 330(3). S. 246-251. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-39>
2. Karas Yu. Teoretychnyi zmist poniattia «vyrobnychyi potentsial» aharnoho pidpriemstva . *Ekonomika ta suspilstvo*. 2022. (46). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-27>
3. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Ofitsiyni sait Holovnoho upravlinnia statystyky u Chernihivskii oblasti. URL: <https://www.chernigivstat.gov.ua/>
5. Ivanko A., Vasylenko N., Bushovska L., Makedon H., Dvornyk I. Organizational-economic mechanism of the development of the agro-industrial complex in modern conditions. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol.22, No. 2. P. 107-114. URL: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.2.14>
6. Mysnyk O. P. Suchasnyi stan – problemy ta perspektivy rozvytku aharnoho sektoru ekonomiky Chernihivskoi oblasti v umovakh viiny. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. 2022. Vol. 1. No. 5. P. 37–45. URL: <https://isg-journal.com/isjmef/article/view/184/110>.
7. Ilchuk M. M., Svyynous I. V., Berезovska L. O., Dvornyk I. V., Marchuk V. I. Orhanizatsiine ta ekonomichne obhruntuvannia vyrobnytstva produktii nishovykh kultur v Ukraini. *Ahrosvit*. 2025. № 12. S. 12-19. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.12.12>
8. Ilchuk M. M., Svyynous I. V., Liubar R. P., Dvornyk I. V., Tomashevska O. A. Osnovni napriamy lohistyky torhivli silskohospodarskymy tovaramy v Ukraini. *Ahrosvit*. 2025. № 6. S. 4-10. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2025.6.4>.
9. Kvasha S., Ivanko A., Dvornyk I. Orhanizatsiini aspekty udoskonalennia upravlinnia personalom silskohospodarskykh pidpriemstv. *Ekonomicnyi dyskurs*. 2021. (3). S. 63–70. URL: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2020-3-7>
10. Dvornyk I., Stadnyk V. Formuvannia dodanoi vartosti yak shliakh rozvytku ekonomiky Ukrainy. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2023. 322(5). S. 384-389. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-322-5-61>